

Vihar Béla: Párbeszéd az Idővel

Némi általánosítással nevezhetjük csak Vihar Bélát önmaga-kereső költőnek. Minden költő nyílt-leplezett vágya, hogy önmagát fejezze ki, ezt teszi rokonszenvesen a mi költőnk is: ő a tér és idő hatalmas távlatában mozogva fürkészi, zengi-borongja költői létezésének csodáját, emberi küldetésének titkait, művészi hitvallásának igazát, költészetének eredendő-egyéni jelentőségét. A tér és idő fogalmát a gondolkodók bizonyára jobban meg tudják határozni, alaposabban is ismerik a lírikusoknál, azonban csak a költők felelhetik ki mindkettő mérhető arányait, érzékelhető súlyát vagy látható lebegését, fájó-andalító múlását, röppenő változását, vissza-visszatérő olyan állomásait, amelyekhez költőinknek elményei fűződnek (az elmény érvénye örökebb, időállóbb a tudásnál): a tudós jobban értheti, a költő jobban érzi, ez az utóbbi lényegesebb a hagyományos – Arany János alkotta – meghatározás érvényességét tekintve.

Vihar Béla életének terei elég gyakran változtak az idők folyamán, a szülőföld sejtelmes tája után Nógrád szelid halmjai közt telt el gyermekora; versei tanúsága szerint, serdülő majd férfi korában – 1937–1944-ben – a szenvedés útiát járta, ahogy azt néki a felette megnehezült idők járása diktálta: a tér és idő rövidülései vagy kltarulásai hozták meg az érés idejét az ő számára. A boldog gyerekkor szörnyraeresztő, szívdarító elményeihez mindenkor, különösen élete nehéz vagy emlékező korszakaiban visszatér, a férfikor elményei kohóforrón, állandóan izzanak benne. A reáléó halmok fölött kékelőn feszülő égboltozat a maradandó végtelenség távlatait sugallja neki, a szálló fellegek szeszélyesen idomuló alakzata a változatoság érzetét-képzetét kelti benne, az évszakok következetes visszatérése a születésnek és elmúlásnak, magának a létezésnek kérlelhetetlen törvényeit példázza; az egyszerű nógrádi embereknek a csöndes külszín mögött zajló viszontagságos élete úgyszintén a térhez és időhöz kötődő emlékeket idézi fel, a költő sorsa valamennyienél fájóbban, meapróbáltabban, csaknem végeztesen alakult szülőföldjéről vagy életének más és más állomásáról gyakran messzire sodortatva: gyerekkorának boldog óráit, sugaras napjait, serdülő korának derős évei egyéniségének kibontakozását, a művészi pálya választását eredményezték számára: csak költő váhatott belőle; hogy annak meg tudott maradni, azt mindenképpen azoknak az erős, eltéphetetlen kérelékeknek köszönhetette, melyeket a szülőföld vagy életútjának több feltételes meaálóhelye, valamint a meapróbáló kor, mint tér, az emlékek, mint az időben felsorakozó elmények, jelentettek vagy hozták meg számára – emberi sorsának leanehezebb korszakaiban. Vihar Béla tehát a fáiáldalmak, szenvedések elzokasó, elkialtó költőienek rendeltetett, táqabb származásának rendiét tekintve, évezredekén át meg-megújuló üldözések keservének jere-miádos szoltáriórájává emelkedett. Természetesen ezek – a térre és időre vonatkozó – fogalmi keretek aszerint bővültek ki, ahogy költőnk költészete mélyült, csiszolódott, ahogy a nagy példák utat mutottak, és főként ahogy személyes sorsa azt alakította, befolyásolta. Nagy központi szerepet játszik mindebben Vihar Béla műveltségének folyvást táouló körre, nem poéta doctus ó közhelyszerű értelemben, hanem olyan költő, akinek egyaránt elményt szereznek a művelődés és a humanitás világából származó akár zordon tények, akár lírai hevületű közléstartalmak. Itt érkezünk el annak a megállapításához, amely szerint az emlegetett tér-, időfogalom egyetemessé tágul: a jelen a múltat idézi meg, a színhely közel és távoli tájak felé von összekötő vonalakat.

Szécsény mosolygó dombjainak helyére – illetve azok mellé – lép tehát Európa enves tája, az idő viszont visszanyúlik a bibliai szent hajdankorba, az ótestamentumi próféták koráig, akként és olyan érvénnyel, amiként azt az egyénileg átélt események, korfordulók, válságok, kisebb-nagyobb szomorú események, egyetemes szenvedés maqokban hordozzák: az érzeteknek meg a képzeteknek ilyen mérvű sokszorozódása, súlyosbodása újab lírai formákat teremt, hagyományos műfaiokat éleszt fel költőnk színvonalának emelkedése számára. Amint tapasztalható, e változásban megnövekszik az idő jelentősége: költőnk küzd az idővel, emlékeivel szegül szembe, elményeit szembesíti elődeivel, vallatja a múltat, párbeszédre idézi meg: kutatja sorsalakói jelleaét, számon kéri egyes korszakok irányítóinak felelősségét, az elembertelenedés iszonyatát, a fenevaddá züllés folyamatának fokozatait. A torlódó, kitérő keserv, fájdalom szétbontja költőnk hagyományos formáit, oldó-kötő formaváltása szabad vers művelésére készletl, olykor pedig az ószövetség

jeremiádok műformája válik költői közlésének nagyszerű eszközévé: lírai hevülete járja át, izzítja a kötetlen közlés sorait. Az emberi élet felsőbbrendűségét, a létezés csodáját zengzetes szótárokban dicsőíti, amelyekben bizonyos zenei elemek, forma-seitelmek sorozatosan ismétlődnek, néha himnikus magasztalásba fordulnak át. Mind a költői hang, mind a tartalom emelkedett, választékos; előkelő a stílus, a magasrendű, magasztos-hivatású költészet légkörét árasztja, jóllehet eszközei egyszerűek, használatuk szabatos, valójában súlypontjukon állanak, tehát mindenkor visszatérnek eredeti helyzetükbe.

Általánosságban ez a jellemvonás azt a gondolatot villantia elénk versei olvasása közben, mintha a mindenséget vágyott volna versbe foglalni, önmagán túl azonban nem jutott. Nem ért messzebbre, egvéniségének határán kívül eső területre, de a térben, tájban, időben, történelemben önmagát, őseit rendszerint megtalálta, még akkor is, amikor létbizonytalanság szorongatta, vészhozó seitelem fojtogatta; korai kényszerű halál réme fenyegette sorstársaival, hűtestvéreivel egvűtt. Eppen az az ösztönös magamegtalálás mentette meg számos emberi és művészi válságon keresztül, hozzá kell fűznünk nyomban: korának válságára kell gondolnunk. Ezek a külső körülmények továbbá azt is eredményezték, hogy Vihar Béla nem élhetett az „állandó költés készenléti állapotában”, ami azt jelenti, hogy minden egyes versének megírása új mea újabb „kezdetet” jelentett neki, tehát jól begyakorolt fogásait csak igen ritkán ismételhette meg. Nem olyan egyenletes eavéniség ő, hogy saját színvonalán bármikor – tetszés szerint – írhatna verset: sorsa és hálama egyaránt elért eredményei emelésére ösztönözte, ez azzal a további kedvező előnnyel járt, hogy versei zártak, sem a megütött hang nem visszhanqozhat tovább, sem a téma nem fejleszthető újabb meg újabb részletekkel, erőszakolt toldalékokkal: az idővel folytatott párbeszéd végszavai kikerekítik meghozzák verseinek a formai-tartalmi tiszta egységet, a teljes zárttságot.

Világénete, művészi elve, emberi bizalma valamennyi megpróbáltatáson edzetteren, emelkedetten haladt keresztül. Fájdalmasan meaviselte őt ugyan minden, de enaqedményekre sohasem csábította: költészete a maradandóság, a túlélés nyugodt reménvétől terhesen terebélyvesedett, bomlott remeknél remeklőbb változatokra, valóban számonkérő párbeszéd az idővel, ahoavan az a térre vetítődve maqát a történelmet sorakoztatja eléje. élénk, az ismert vagy átélt események tükrében. Csaknem őt évezredet fog át az idő, mely költőnk öntudatát alakította olyanra, aminőt költészete sugall

„Mély hát a kín... A szó csak buborék, hab, / jelzés a iaj örvénylő, hűs öléből... / a száj dadoa és a nyelv ínre tapad... / hol lenék szót, mely perzsel, pezseg, tép. öl?” – kérdi a költő kétségeinek hullámvölgyébe esve, honnan a költészet szárnyain bekéltető szavak erejével emelkedik a Szellem meaquatató, pihentető maqaslatára, ahol a'hanqozhatott egyik legszebb vallomása: „Hiszek a költészetben, mert hiszek az emberi lélekben. Hiszem, hoay túl a gyomor éhségén él bennünk az igény az igazság és a szénség ka-nyerére”. Valóban eme mennyei manna, a költészet könnyel–vérral kovászolt, fájdalommal kelesztett, reménység kemencéjében süített kenyere az ő üdvössége, életének értelme és mindenkor megmentője. Ezzel a „kenvér”-rel táplálkozva mondja: „Hiszek, hiszek az elbukottakban. / Hiszem, hoay a mártíroknak vére, / s a költők tolla alól a tinta / oly maqot öntöz, amelyből maíd fa nő, / éaigérő, lombiában madarakkal.” A költők madarai pedig az örökkévalóság dallamát zengik. Am, hadd szöliön meq a költő, leaven meq övé a tér és az idő. „Meghaitom fejemet előtted életem állóje: Fájdalom. Ezzel tekintek vissza utamra, mint egy hosszú elbeszélésre, amelyet tervszerű szerkesztéssel Te írtál éve-imből és perceimből. Sors, adván erőt, hoay elviselni tudiam az idő tipró ujjának szag-gatóságát, új leveleket szűlve a virrasztó csillagok felé”. Az új levelek az újabb versek, költőnk üzenetei a iövőknek, a virrasztó csillagok fénye mellett reménykedő emberiségnek, a hazának, mely „rímbe öltözött / lelke a földnek: sors és táji: a rög”. Még számos idézetet írhatnók ide: Vihar Béla mindegyikben arról a szeretetről beszél, amely őt e föld-höz, e hazához kapcsolja, nem hangoskodó patrióta ő, mert tudván tudja, hoay vándoroljon bár a „mondatok országútján”, vagy igyon az „öskirályok kapui előtt”, vándorlásq végülis hozavezeti vagy Szécsénybe, vagy Budapestre. „Bolyongó voltam, kerestem: a fény szigeteit / szigeteit, s itt állok vallani: / az ember anyji, mint harcai / Bolyongó voltam messzire meayek / s aki lát tusáqó felleget, / virrasztó fát a pusztán, az velem / találkozik – engem pillant a szem –, / reám gondol – bár nem tudja nevem”. A költő igen szerény: még sokáig tudni, ismerni fogják nevét erre biztosíték költészetének nemes értéke, az emberi fájdalom megszólaló melódájában az ő hangja benne csendül, borong jajong, míg érzékenység, részvét lesz a földön. A feledés viszont, melyről e vadkedvű kecses

négysorosra – a Mozaik – szól, jóideig el fojja őt kerülni: „Az Ifjúság: tervezés, / öreg-
sége: emlékezés, / Világnagy, lombos fák alatt / lebegő csuklyában halad, / éjszín lován:
a Feledés.”

A Párbeszéd az Idővel költőnk néhány sugárzóan nagy versét foglalja magába, olyanokat elsősorban, amelyeket csak ő írhatott meg, az ő lelkének lehettek legszebb, leváló darabjai. Az olvasó az egyikre döbbsent ámulattal lapoz vissza, a másikkal meaejtő sorait idézi, a harmadikat és a többieket nem tudja elfeledni. Néhánynak ideírjuk a címét: Őnarckép, 1927; Őnarckép, 1942; Egy katona megy a hóban; Őnarckép a Kálváriával, 1944; Az isten halála; Őnarckép, 1945; Elmékedés a haza értelméről; A perc foglalaihoz; a Tájak tánca és az Esmélések, csillagok című két ciklus versei; Káin temetése; Jób tánca; Flavius üzenete az ostromlókhoz; A hevek között; Istenek vetése; majd végül az Új versek sorozatának legtöbb darabja költőnk felfelé ívelő pályáját igazolja: az Európa vállalása, Aranyhold; Tíz intelem verskoszorúk leatöbbie kedvelt verse lehet mindazoknak, akik szeretettel és meaeértéssel közelednek a költőhöz, legalább akkora szeretettel és meaeértéssel, amekkorával ő közeledik olvasói felé. A kötet két záró verse: a Tíz intelem és a címadó Párbeszéd az Idővel az utóbbi évek kiemelkedő költői műve.

Vihar Béla mostani köete régibb és újabb verseinek szemelgetett foglalata s mint ilyen költői arculatának meghatározó jellemvonásait élesen idézi emlékezetünkbe. Költőnk tisztes szándéka szabta meg a válogatás arányait, nem a szokásos időrendben, hanem hangulati-tematikai csoportosításban sorakoznak tehát versei: megírásuknak időrendje, de nem az időpontja, ezúttal mellékessé válik, az időbeli-térbeli különbségeket feledteti csoportosításuknak naavszerűsége, az adott tematikának sorozatossága; a formaváltások olykor-olykor megbontják ugyan a hangulati egységet, de éppen ezáltal hangsúlyozhatja szerzőnk témavilágának változatosságát – magasabb, emelkedettebb szempontú egység jegyében, amely végső fokán nem más, mint a tiszta humanitás: megmaradni embernek az embertelenségek riasztó, lélekemésztő évadjaiban. (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1968.).

PAKU IMRE

Három könyv az esztétika köréből

– Lunacsarszkij, Balázs Béla és Lukács György válogatott írásai –

A kérdés tulajdonképpen az: milyen művészet s milyen esztétika töltheti be feladatát a szocialista forradalom kibontakozásának és kiteljesedésének szakaszaiban, hogyan történik a valóság szellemi, esztétikai birtokbavétele a „gondolat forradalma” korszakában? E kérdésfelvetés – bár más és más megfogalmazásban – nyomon követhető a marxista esztétika művelőinek munkáiban a XIX. század közepétől napjainkig, Marxtól és Engelstől Ernst Fischerig. (Lásd például utóbbi Korszellem és irodalom című könyvének fűlszövegét; – Gondolat, 1966. –) A marxizmus klasszikusai válaszádkor az emberek egymásközi társadalmi viszonylatát tekintik a művészet alapjának és tárgyának, műalkotásnak pedig a valóság lényegének széles skálájú visszatükröződését tartják. Az esztétikum ebben az értelmezésben a világ megismerésének és a világra való hatásnak egyik lehetséges formája.

Később tovább konkrétizálódnak a marxista esztétika alapelvei – egyes problémakörök (főként Lenin által) bővülnek, tisztázódnak, mások beszűkülnek, helytelen érte’mezést nyernek –, de valójában Lafargue, Mehring, Plehanov, Lunacsarszkij, Gramsci, Lifsic, Lukács